

ZAŁĄCZNIK 1
do Programu Wychowawczo–Profilaktycznego

zaopiniowane przez Radę Rodziców: 19 września 2019 r.
zatwierdzone przez Radę Pedagogiczną: 24 września 2019 r.

**Diagnoza potrzeb rozwojowych,
w tym czynników ryzyka oraz czynników chroniących
w Szkole Podstawowej Nr 15 im. Gen. J. Bema
w Tarnowie
w roku szkolnym 2019-2020**

WPROWADZENIE

We współczesnym świecie zagrożenie dzieci i młodzieży środkami psychoaktywnymi jest coraz bardziej powszechne i realne. Problem narkomanii staje się na tyle poważny i niepokojący, że należy przyjąć, iż każde dziecko może mieć kontakt z środkami odurzającymi. Ta skala zjawiska rodzi wyzwanie wobec wszystkich osób i instytucji zaangażowanych w proces edukacyjno-wychowawczy młodych ludzi. Wspólnym celem staje się zadanie powstrzymania ich przed sięgnięciem po narkotyki, dopalacze czy inne środki zagrażające ich zdrowiu.

W związku z obowiązkiem prowadzenia diagnozy potrzeb rozwojowych uczniów wynikającym z art. 26 ustawy z dnia 4 grudnia 2016 r. Prawo Oświatowe (Dz.U z 2019, poz. 1148) oraz z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 sierpnia 2015 r. **w sprawie zakresu i form prowadzenia w szkołach i placówkach systemu oświaty działalności wychowawczej, edukacyjnej, informacyjnej i profilaktycznej w celu przeciwdziałania narkomanii** oraz ze zmianami wprowadzanymi przez Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 stycznia 2018 r. zmieniające wcześniejsze rozporządzenie, przeprowadziliśmy w naszej placówce ewaluację, której wyniki stały się podstawą dla niniejszego opracowania – diagnozy czynników ryzyka oraz czynników chroniących. Dokument ten posłuży do przygotowania propozycji działań edukacyjnych, informacyjnych, wychowawczych oraz profilaktycznych w ramach Programu Wychowawczo-Profilaktycznego Szkoły.

Prace nad powstawaniem niniejszego dokumentu przebiegały wg następującego planu:

1. Analiza środowiska szkolnego na podstawie przeprowadzonych ankiet (wśród dzieci, rodziców, nauczycieli), analizy dokumentacji szkolnej, wniosków z nadzoru pedagogicznego sprawowanego przez Dyrektora Szkoły, wniosków i analiz z pracy zespołów przedmiotowych i wychowawczych, wywiadu z Dyrektorem Szkoły, szkolnymi specjalistami, rozmów z nauczycielami, uczniami i rodzicami.
2. Analiza Gminnego Programu Przeciwdziałania Narkomanii i innych źródeł zewnętrznych.
3. Wyodrębnienie czynników ryzyka oraz czynników chroniących.
4. Opracowanie zaleceń do działalności wychowawczej, edukacyjnej, informacyjnej oraz profilaktycznej, które mogą zostać wykorzystane przy uzupełnianiu szkolnego Programu Wychowawczo-Profilaktycznego.

ANALIZA ŚRODOWISKA SZKOLNEGO

Informacje zebrane przy pomocy określonych wcześniej narzędzi diagnostycznych pozwoliły sformułować następujące wnioski dotyczące naszego środowiska szkolnego:

- ✦ Ankietowani rodzice nie dostrzegają w otoczeniu swych dzieci sytuacji zagrażających ich zdrowiu związanych z używaniem substancji psychotropowych, środków zastępczych oraz nowych substancji psychoaktywnych.
- ✦ Prawie wszyscy rodzice (95%) deklarują, że rozmawiają ze swymi dziećmi na temat szkodliwości zażywania w/w substancji. Uczniowie przyznają, że wiedzę na ten temat czerpią głównie z Internetu (74%), jako kolejne źródło wskazują na Szkołę, potem rodziców.
- ✦ Duża grupa uczniów uważa, że posiada odpowiednią wiedzę dotyczącą uzależnienia od narkotyków i skutków ich zażywania. 30% ankietowanych rodziców oczekuje zintensyfikowania działań dotyczących profilaktyki uzależnień.
- ✦ Zdecydowana większość uczniów (100 na 103 badanych) stwierdziła, że nigdy nie zażywała narkotyków, dopalaczy czy innych środków psychoaktywnych.
- ✦ Szkoła nie jest postrzegana jako miejsce, gdzie można mieć łatwy dostęp do narkotyków czy innych szkodliwych substancji.
- ✦ Ankietowani uczniowie nie zgłaszają występowania w Szkole problemu narkomanii, alkoholizmu. Pojedyncze osoby zwróciło uwagę na palenie papierosów przez uczniów w okolicy Szkoły. 4 rodziców zgłosiło, że ich dzieci były świadkami lub słyszało od znajomych, że ktoś ze szkolnych kolegów miał styczność z w/w substancjami.
- ✦ 12% ankietowanych uczniów przyznało, że ktoś bliski lub znajomy miał kontakt z narkotykami, dopalaczami lub innymi substancjami psychoaktywnymi.
- ✦ Zdecydowana większość ankietowanych uczniów postrzega rodzinę jako najwyższą wartość. To właśnie do rodziców w przypadku problemów z niebezpiecznymi substancjami w pierwszej kolejności zwróciłoby się 45% ankietowanych uczniów. Większość z nich deklaruje, że darzy swoich rodziców zaufaniem i rozmawia z nimi na temat tego, co się dzieje w Szkole.
- ✦ Rodzice i uczniowie postrzegają Szkołę jako miejsce bezpieczne. Takie zdanie ma 81% uczniów i 85% rodziców. Wysoki stopień poczucia bezpieczeństwa zgłaszają także nauczyciele.
- ✦ W Szkole zdarzają się akty agresji – 28% ankietowanych uczniów przyznaje, że było ofiarą agresji lub przemocy w Szkole, o fakcie przemocy wobec swoich dzieci informuje 7% rodziców.
- ✦ Za najbardziej niebezpieczne miejsce w Szkole uczniowie uważają korytarze (33%), szatnię (15%), toaletę (6%) i okolice Szkoły. Najczęściej do zachowań agresywnych dochodzi w Szkole na przerwie (68%) oraz po lekcjach (27%).
- ✦ Na 66 ankietowanych uczniów 4 zgłasza, że nie ma w Szkole osoby, której mogliby zaufać i powiedzieć o swoich problemach.

- ⤴ Brak ankietowanych osób, które nie lubiłyby przebywać w towarzystwie koleżanek czy kolegów.
- ⤴ Żaden z ankietowanych nie postrzega nauczycieli jako osoby nie szanującej godności uczniów.
- ⤴ Wszyscy nauczyciele reagują na przemoc uczniowską i prowadzą rozmowy wychowawcze z uczniami na temat agresji.

ANALIZA ŹRÓDEŁ ZEWNĘTRZNYCH

Analizując problem uzależnień warto spojrzeć na niego z szerszej perspektywy. Pomocnymi w tej sprawie mogą okazać się informacje uzyskane z przeglądu niektórych z licznie przeprowadzonych badań, statystyk – zarówno tych ogólnych, jak i zawężonych do miasta Tarnowa.

a) Wg badań Fundacji CBOS wraz z Krajowym Biurem ds. Przeciwdziałania Narkomanii w 2016 roku:

- do zażywania narkotyków przyznało się 17 % ankietowanych uczniów;
- najwyższy odsetek osób zażywających narkotyki zanotowano w zasadniczych szkołach zawodowych (21%), najniższy w liceach (15%);
- grupą najbardziej zagrożoną są mężczyźni w przedziale 15 – 34 roku;
- częściej po narkotyki sięgają mieszkańcy dużych miast;
- najwyższy odsetek osób mających kontakt z narkotykami dotyczył uczniów dwójkowych i trójkowych (22%), najniższy – piątkowych lub szóstkowych (13%);
- około 40% młodych ludzi deklaruje, że nie wie, gdzie może kupić narkotyki, 60%, że nie są dostępne na terenie szkoły;
- wykształcenie rodziców nie jest czynnikiem różnicującym sięganie po narkotyki;
- osoby wierzące rzadziej sięgają po narkotyki (co czwarty badany niepraktykujący deklaruwał kontakt z narkotykami, w przypadku osób biorących udział w praktykach religijnych jest to mniej niż co 17 osoba, która po nie sięgnęła);
- najbardziej „rozpowszechnionymi” narkotykami wśród młodzieży szkolnej są marihuana i haszysz.

b) Gminny Program Profilaktyki, Rozwiązywania Problemów Alkoholowych i Przeciwdziałania Narkomanii dla miasta Tarnowa na 2019 rok:

- około 2% mieszkańców Tarnowa to osoby uzależnione od alkoholu;
- sporadyczne spożywanie alkoholu w wieku 12-13 lat (15% badanych miało pierwsze doświadczenie związane z piciem alkoholu) oraz w wieku 14-15 lat (21% badanych wskazało na picie co najmniej raz w życiu alkoholu) nasila się zdecydowanie w okresie dorastania. Odpowiedzi w grupie uczniów 16–18 lat, wśród których są również osoby pełnoletnie,

wskazują, że aż 68% z nich jest już po inicjacji alkoholowej;

- do zażycia narkotyku co najmniej raz w życiu przyznało 1% ankietowanych uczniów w wieku 12-13 lat oraz w wieku 14-15 lat. Problem zażywania narkotyków dotyczy uczniów będących w grupie 16-18 lat, z których co dziesiąta badana osoba przyznała się do zażycia kiedykolwiek narkotyku;
- 1% ankietowanych uczniów w grupie wiekowej 12-13 lat miało kontakt z dopalaczami. W grupie 14-15 lat żaden z badanych nie odpowiedział pozytywnie na zadane pytanie o zażywanie dopalaczy. Problem zażywania dopalaczy wśród najstarszej badanej grupy uczniów wynosi 3%;
- 29% badanych dorosłych mieszkańców Tarnowa zadeklarowało, że w ogóle nie pije alkoholu, 9% wskazało, że pije alkohol więcej niż jeden raz w tygodniu, a 1% mieszkańców pije każdego dnia. Rozpatrując problem w podziale na wiek największy odsetek osób pijących alkohol jest w grupie wiekowej od 27 do 45 lat – 73%, natomiast wśród osób w wieku od 46 do 65 lat do picia przyznało się 71% badanych. Najmniej osób pijących jest w grupie wiekowej od 19 do 26 lat – 68%. Odsetki te są jednak względnie porównywalne. Wśród osób pijących często – kilka razy w tygodniu lub codziennie – występują istotne różnice pomiędzy grupami wiekowymi. Najczęściej piją reprezentanci grupy najmłodszej i średniej (11% pije kilka razy w tygodniu). W najstarszej grupie wiekowej więcej niż raz w tygodniu pije 5% ankietowanych. We wszystkich grupach wiekowych dominuje styl picia okazjonalny (kilka razy w roku);
- osób dorosłych 12% przyznało, że przynajmniej raz zażyło narkotyki. Natomiast w podziale na grupy wiekowe, największy odsetek zażywających narkotyki stanowią osoby w wieku 19-26 lat. W 2018 r. współczynnik ten wyniósł aż 24%. W środkowej grupie wiekowej 6% badanych zażywało kiedykolwiek narkotyki, a wśród najstarszych respondentów 5%;
- tylko 3 osoby spośród badanych zażywają dopalacze kilka razy w miesiącu, a 1 z respondentów spróbował dopalaczy tylko raz;
- 40% badanych uczniów w wieku 12-13 lat i 38% w wieku 14-15 lat doświadczyło przemocy ze strony rówieśników. W najstarszej grupie wiekowej 16-18 lat wskaźnik ten maleje do 29%. Do zjawiska przemocy rówieśniczej dochodzi zwykle na terenie placówki szkolnej lub w jej bliskim otoczeniu;
- spośród 450 badanych dorosłych mieszkańców miasta Tarnowa 20 osób przyznało, że w ich rodzinach występuje problem przemocy. Największy odsetek respondentów, 11 osób, łączy występowanie przemocy w swojej rodzinie ze spożywaniem alkoholu. 5 osób wskazało leki, 4 narkotyki, a 3 osoby dopalacze jako środki wyzwalające agresję.

WYODRĘBNIENIE CZYNNIKÓW RYZYKA ORAZ CZYNNIKÓW CHRONIĄCYCH

Przez **czynniki chroniące** należy rozumieć indywidualne cechy i zachowania uczniów lub cechy środowiska społecznego i efekty ich wzajemnego oddziaływania, których występowanie wzmacnia ogólny potencjał zdrowotny ucznia i zwiększa jego odporność na działanie czynników ryzyka. Przyjmuje się, że akumulacja czynników chroniących obniża ryzyko powstawania uzależnień.

Natomiast **czynniki ryzyka** to indywidualne cechy i zachowania uczniów, cechy środowiska społecznego i efekty ich wzajemnego oddziaływania, które wiążą się z wysokim prawdopodobieństwem wystąpienia zachowań ryzykownych stanowiących zagrożenie dla ich prawidłowego rozwoju, zdrowia, bezpieczeństwa lub funkcjonowania społecznego. Prawdopodobieństwo używania środków odurzających jest tym większe, im więcej jest czynników ryzyka, im bardziej są one szkodliwe oraz im dłużej trwa ich działanie.

W niniejszej analizie oparto się na czynnikach ryzyka i czynnikach chroniących wyodrębnionych przez australijskich specjalistów na zlecenie Światowej Organizacji Zdrowia (WHO). Dokonali oni przeglądu znaczących badań dotyczących tego tematu i wybrali te, czynniki, które najczęściej się powtarzały.

Do najistotniejszych czynników ryzyka związanych ze szkołą należą:

1. przemoc rówieśnicza;
2. odrzucenie przez rówieśników;
3. słaba więź ze szkołą;
4. niedostateczne kierowanie własnym zachowaniem (brak kontroli);
5. destrukcyjna grupa rówieśnicza;
6. niepowodzenia szkolne.

Oprócz czynników ryzyka w WHO stworzono również listę głównych czynników chroniących związanych ze szkołą, które potencjalnie wpływają na prawidłowy rozwój w obszarze zdrowia psychicznego, szczególnie u dzieci. Należą do nich:

1. poczucie przynależności;
2. pozytywny klimat szkoły;
3. prospołecznie nastawiona grupa rówieśnicza;
4. wymaganie od uczniów odpowiedzialności i udzielania sobie wzajemnej pomocy;
5. okazje do przeżycia sukcesu i rozpoznawania własnych osiągnięć;
6. zdecydowany brak akceptacji przez szkołę dla przemocy.

Wyodrębnione w czasie badań czynniki ryzyka zwiększające prawdopodobieństwo stosowania środków odurzających podzielono wg czterech sfer, w których się pojawiają:

1. Sfera psychologiczna:
 - a) nadmierna nieśmiałość, wrażliwość;
 - b) chroniczne napięcie i niepokój;

- c) niska samoocena;
- d) brak odporności na stres i problemy;
- e) niski poziom asertywności.

2. Sfera rodzinna:

- a) brak wyraźnego i konsekwentnego systemu wychowawczego;
- b) niskie kompetencje rodziców w postępowaniu z dziećmi (brak reguł postępowania, niekonsekwencja);
- c) brak rygorów i kontroli lub bardzo surowa dyscyplina, nadopiekuńczość;
- d) wysoki poziom konfliktów w rodzinie, niskie wsparcie ze strony rodziców;
- e) brak lub osłabienie więzi emocjonalnej z rodziną, złe relacje pomiędzy rodzicami i dziećmi;
- f) zaburzenia w pełnieniu ról ojca i matki, nieobecność ojca w domu (także psychiczna);
- g) tolerancja rodziców wobec używania przez dzieci alkoholu lub innych substancji odurzających;
- h) nadużywanie alkoholu, papierosów, narkotyków przez rodziców;
- i) rozwód, separacja, utrata rodziców;
- j) brak czytelnych granic i norm;
- k) przyzwolenie na uczestnictwo dziecka w sferach, do których nie jest ono przygotowane emocjonalnie.

3. Sfera społeczna:

- a) środowisko sąsiedzkie;
- b) środowisko rówieśnicze;
- c) dostępność substancji odurzających;
- d) moda na zażywanie środków odurzających.

4. Sfera szkolna:

- a) obecność środków odurzających w placówce;
- b) niski poziom wiedzy uczniów na temat środków odurzających;
- c) niskie kompetencje nauczycieli w zakresie rozpoznawania środków odurzających.

Mając na uwadze przytoczone powyżej badania, a także analizę przeprowadzonych ankiet, dokumentacji, rozmów itp. można wyodrębnić główne czynniki ryzyka i czynniki chroniące dotyczące naszego środowiska szkolnego.

Do czynników chroniących możemy zaliczyć:

- ✦ wysoki stopień poczucia bezpieczeństwa deklarowane przez nauczycieli, rodziców i uczniów,
- ✦ szeroka oferta zajęć pozalekcyjnych i specjalistycznych,
- ✦ otoczenie opieką dzieci w czasie pozalekcyjnym w sprawnie funkcjonującej, cenionej przez dzieci i rodziców, świetlicy szkolnej,
- ✦ wzmocnienie poczucia bezpieczeństwa dzięki rozbudowanemu monitoringowi wizyjnemu,

- ✦ wsparcie ze strony specjalistów szkolnych: pedagoga, logopedy i dwóch psychologów oraz pielęgniarki szkolnej,
- ✦ większość uczniów odczuwa wsparcie i pomoc ze strony swoich rodziców/opiekunów,
- ✦ dla zdecydowanej większości uczniów rodzina zajmuje czołowe miejsce w ich hierarchii wartości,
- ✦ w przeważającej większości uczniowie mają dobry kontakt ze swoimi wychowawcami, dobrze czują się w Szkole i w klasie,
- ✦ duża grupa dzieci ma pozytywne nastawienie wobec Szkoły i nauki, angażuje się w życie Szkoły,
- ✦ wysokie średnie ocen w większości klas w klasyfikacji końcowej oraz wysokie oceny zachowania,
- ✦ nasi uczniowie i ich rodzice wykazują dużą wrażliwość społeczną, angażując się w organizowane w Szkole akcje charytatywne, działania wolontariatu itp.
- ✦ Szkoła zdecydowanie nie akceptuje przemocy, stara się ją wyeliminować reagując na jej przejawy, przestrzegając procedur, podejmując różnorodne działania w ramach realizowanych projektów i akcji (Biała Wstążka, Szkoła Promująca Bezpieczeństwo itp.),
- ✦ Szkoła jest zadbana, czysta, posiada korzystną lokalizację - jest odizolowana od otoczenia zielenią i ogrodzeniem,
- ✦ zdecydowana większość uczniów deklaruje udział w praktykach religijnych.

Czynniki ryzyka w naszym środowisku:

- ✦ **duża grupa** uczniów naszej Szkoły ma swobodny, nie kontrolowany dostęp do cyberprzestrzeni w domu rodzinnym;
- ✦ u **małej grupy** uczniów z naszej szkoły pojawiają się:
 - niska motywacja do nauki,
 - niepowodzenia szkolne,
 - różne problemy rodzinne,
 - niska samoocena i brak wiary we własne siły;
- ✦ istnieje **bardzo mała grupa** uczniów, którzy:
 - mają problemy z regularnym uczęszczaniem do Szkoły,
 - borykają się z alkoholizmem bądź przemocą w rodzinie,
 - są zaniedbani wychowawczo i opiekuńczo przez rodziców,
 - są zaburzeni emocjonalnie, łamią szkolne normy i zasady;
- ✦ przebywanie na terenie przyszkolnym w czasie wolnym od pracy Szkoły grupy młodzieży przejawiającej zachowania ryzykowne;
- ✦ część rodziców nie przejawia zainteresowania sprawami dotyczącymi ich dzieci, w zbyt małym stopniu angażuje się w pomoc dzieciom w pokonywaniu pojawiających się trudności.

ZALECENIA DO DALSZEJ DZIAŁALNOŚCI WYCHOWAWCZEJ, EDUKACYJNEJ, INFORMACYJNEJ ORAZ PROFILAKTYCZNEJ

Analiza czynników ryzyka oraz czynników chroniących pozwoliła na stworzenie ogólnych wytycznych dotyczących działalności Szkoły w zakresie przeciwdziałania zjawisku narkomanii. Wytyczne odnoszą się do poszczególnych grup społeczności szkolnej: uczniów, rodziców, nauczycieli oraz środowiska lokalnego.

- ▲ kontynuowanie działań z zakresu dbałości o bezpieczeństwo,
- ▲ eliminowanie negatywnych zjawisk społecznych w Szkole (np. przemoc i agresja, używanie papierosów w okolicy Szkoły) przez reagowanie na każdy ich przejaw i konsekwentne stosowanie procedur szkolnych,
- ▲ realizacja edukacji zdrowotnej w zakresie przeciwdziałania uzależnieniom i promowania zdrowego, wolnego od nałogów życia, ze zwróceniem uwagi na odpowiednie dostosowanie treści z zakresu profilaktyki uzależnień do wieku dzieci,
- ▲ podnoszenie kompetencji nauczycieli i wychowawców w zakresie profilaktyki uzależnień oraz pracy z uczniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych i wychowawczych,
- ▲ budowanie umiejętności rozpoznawania i reagowania na sygnały świadczące o używaniu substancji psychoaktywnych przez wychowanków,
- ▲ monitorowanie w Szkole ewentualnego rozpowszechniania i używania substancji psychoaktywnych przez uczniów (ankiety, obserwacja, wywiad),
- ▲ oferowanie na terenie Szkoły alternatywnych możliwości spędzania czasu poza lekcjami, zachęcanie do korzystania z oferty zajęć dodatkowych (koła zainteresowań, zajęcia sportowe, wolontariat itp.),
- ▲ stosowanie pozytywnych wzmocnień wobec uczniów, dostrzeganie ich osiągnięć, podkreślanie mocnych stron, pomoc w ich odkrywaniu; rozwijanie u uczniów poczucia własnej wartości i samoakceptacji, aby zmniejszyć ryzyko sięgania po używki w celu zaimponowania innym, dowartościowania się lub rozwiązywania swoich problemów,
- ▲ kształcenie u uczniów umiejętności asertywnego mówienia NIE w sytuacji presji środowiska rówieśniczego,
- ▲ informowanie uczniów i rodziców na temat zagrożeń, jakie mogą pojawić się w środowisku rówieśniczym i o sposobach radzenia sobie w sytuacjach trudnych, a także o konsekwencjach sięgania po narkotyki, dopalacze i inne środki psychoaktywne,
- ▲ wskazywanie uczniom konstruktywnych sposobów odreagowania stresu i relaksowania się,
- ▲ wzmacnianie motywacji uczniów do regularnego udziału w zajęciach obowiązkowych i pozalekcyjnych, do punktualności i stałej, systematycznej pracy,
- ▲ rozwijanie umiejętności planowania własnego życia zawodowego i osobistego, pomaganie w wyznaczaniu kolejnych celów i motywowanie do ich zdobywania,

- ⤴ udzielanie pomocy psychologiczno–pedagogicznej uczniom o specjalnych potrzebach edukacyjnych, zwłaszcza zagrożonych niedostosowaniem społecznym lub niedostosowanym społecznie,
- ⤴ wspieranie rodziców w ich zasadniczej roli pierwszych wychowawców oraz uwrażliwianie na przejawy niepokojących zachowań u uczniów,
- ⤴ uświadamianie rodzicom, jaki wpływ na życie i podejmowanie ryzykownych zachowań przez młodzież ma rodzina i panujące w niej relacje; zachęcanie do rozmów i spędzania czasu ze swoim dzieckiem, obserwacji go, monitorowania gdzie i z kim spędza czas wolny,
- ⤴ uwrażliwienie rodziców uczniów na potrzeby młodego człowieka związane z przynależnością do grupy i akceptacją ze strony rówieśników,
- ⤴ angażowanie rodziców w życie Szkoły, w ważne wydarzenia i działania na rzecz tworzenia bezpiecznej i przyjaznej Szkoły,
- ⤴ współpraca z instytucjami i podmiotami, które mogą wesprzeć działania Szkoły w zakresie profilaktyki uzależnień oraz w zapewnieniu bezpieczeństwa na jej terenie,
- ⤴ współpraca z instytucjami pomocowymi w zakresie zapewnienia wsparcia i pomocy dzieciom z rodzin zagrożonych demoralizacją, niedostosowanych społecznie lub zagrożonych niedostosowaniem społecznym.